

Сектор: Теорія та методика професійної освіти

Осьмачко С.А.

Викладач кафедри педагогіки та іноземної філології Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця, м.Харків, Україна

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ СУЧАСНОГО ТА ІСТОРИЧНОГО ВИКЛАДАННЯ МОВ.

На підставі вивчення історико-педагогічної літератури визначено характерну рису братських шкіл порівняно з іншими церковними школами, яка виявлялася у своєрідності вивчення нових іноземних мов, класичних давніх мов, причому це навчання мало наукову основу, а не традиційний спосіб – через „книжне наведеніє”, шляхом мовної практики і самоосвіти.

Серед педагогів-філологів, вчителів братських шкіл слід відмітити відомого письменника, лексикографа П.Беринду, автора одного з перших енциклопедичних словників (1627). Ця робота сприяла поширенню в освіті української мови замість церковнослов'янської. Сам автор зазначив у передмові, що склав „Лексикон” „...в пользу спудеев”. Метою даної роботи, якій П. Беринда присвятив 30 років свого життя, було дати тлумачення українських слів, посилаючись на їх походження. Серед тисяч слів „Лексикону” значна частина пов'язана з питаннями виховання, освіти і навчання. Цей словник був навчальним посібником і одночасно посібником для самостійного читання книг [1]. Загалом названа праця, за свідченнями істориків, показувала рівень лінгвістичної культури освічених кіл України початку XVII ст.

Ретроспективний аналіз „Лексикону” дозволяє стверджувати, що дана робота значно полегшувала процес філологічної підготовки, реалізувала принцип свідомості навчання, задовольняла нагальну потребу методичної підтримки у процесі самонавчання.

Системний історіографічний аналіз педагогічних джерел дає змогу констатувати, що створена 1632р. на базі Київської братської і Лаврської

школи Києво-Могилянська академія стала не лише фактично однією з перших вищих професійних шкіл гуманітарного філологічного спрямування, але й всесвітньо відомим культурним центром, осередком організованої педагогічної освіти в Україні.

Навчальна програма академії в різні періоди функціонування передбачала такі предмети: мови – латинську, грецьку, єврейську, польську, російську, німецьку, французьку, причому перші три мови були обов'язковими для всіх студентів, щодо сучасних (так званих – живих) іноземних мов, кожен студент обирав за бажанням; міг вивчати самостійно: математику, історію, географію, геодезію, фортифікацію, піїтику, риторіку, філософію, богослов'я, малювання і спів.

Латинська мова займала визначне місце, оскільки була мовою викладання інших предметів. Викладали латинську мову здебільше єзуїти.

Грецька та єврейська мови викладалися дещо на нижчому рівні, ніж латинська. Однак багато студентів добре володіли польською мовою. Про це свідчать історичні приписи про відрядження студентів у київські державні установи для перекладу документів з російської мови на польську [2].

Російську мову було введено у зміст навчання академії за наказом Катерини II у 1767р. Згодом ця мова стала мовою викладання. Проведене дослідження показало, що з метою русифікації закладу від учителів академії вимагалось досконале володіння російською мовою та правильною вимовою. Для цього навіть коштом академії відряджали студентів до Москви, щоб вони в університеті досконало навчилися російської мови; митрополит С.Миславський викликав з Троїце-Сергієвої лаври студента Дмитра Сибиревича для викладання в академії курсу російського красномовства та поезії за методикою М.Ломоносова [3].

Німецьку та єврейську мову було введено у програму з 1738 р., французьку – з 1753 р. Така широка філологічна програма навчання приваблювала до академії дітей козацької старшини.

Дослідники історії Київської академії М.Сумцов, П.Житецький та ін.

відзначали, що загальним напрямом наукової підготовки в академії був саме філологічний. Київська академія літературною діяльністю своїх професорів і вихованців підготувала ґрунт для розвитку в Україні філологічних наук в цілому та професійно-педагогічної філологічної освіти зокрема.

Ретельне вивчення історико-педагогічних джерел аргументує той факт, що саме серед професорсько-викладацького складу Києво-Могилянської академії було багато фундаторів-філологів, новаторів-методистів. Так, Єлизар (Феофан) Прокопович – видатний вчений-гуманіст, філософ, письменник, державний діяч, професор і ректор Києво-Могилянської академії – питання педагогічної теорії та філологічної підготовки вчителів розглядав у морально-ціннісному аспекті. Сам Ф.Прокопович як мовознавець прекрасно володів мистецтвом красномовства, про що свідчив діючий в Києво-Могилянській академії риторичний клас. Міркуючи про підготовку вчителів гуманітарних дисциплін педагог зазначав, що передусім вчитель повинен навчитися словом впливати на почуття слухачів, вміти торкатися найпотаємніших струн людських сердець, так вести мову про виучуваний предмет, щоб учні чітко собі його уявляли [4].

У „Духовному регламенті” Ф.Прокопович запропонував в духовних академіях опановувати граматику сукупно з географією та історією, показавши таким чином цінність системних філологічних знань. Ці та інші ідеї мислителя повним чином були реалізовані у практиці архієрейських шкіл і семінарій, що функціонували в Україні у XVII ст.

В межах даного історико-педагогічного дослідження варто звернути увагу і на спадщину І.Максимовича – видатного освітнього церковного діяча, педагога і літератора, що здобув освіту в Києво-Могилянській академії, п’ятнадцять років викладав латинську мову у школі Чернігівського Єлецького Успенського монастиря, Чернігівській латинській школі, на базі якої було відкрито 1700р. колегіум. Дослідженням встановлено, що І.Максимович належав до чернігівського літературно-мистецького гуртка. У його творах „Зерцало от пісанія божественного...” (1705), „Феатрон” (1708), чисельних

перекладах простежується прагнення просвітянина поєднати українську національну педагогічну традицію з досягненнями європейського просвітництва та ідеями протестантизму [5].

Щодо підготовки вчителів-філологів, то І.Максимович висловив ряд актуальних і значимих навіть для сьогодення міркувань. Зокрема: як прихильник морально-духовної концепції виховання, І.Максимович наполягав на необхідності використання мови і літератури як засобів виховання доброчесності. Так, І.Максимович видав „Алфавіт собраний, рифмами сложеный”, у якому в алфавітному порядку подано похвали святих, складені на основі життєписів та релігійно-моральних роздумів про життя, віру, надію, любов, всепрощення. Твори просвітителя часто використовувалися у тогочасних школах під час влаштування драматичних вистав, що їх І.Максимович вважав важливим засобом розвитку літературних та ораторських здібностей учнів. Педагог зазначав, що словесник 3-поміж інших вчителів у школі має бути терплячим і наполегливим, бути взірцем для учнів і таким чином сприяти розвитку їхніх талантів [].

Як показало проведений аналіз історичних матеріалів, майже до середини XIX ст. в Україні не функціонувала мережа спеціальних навчальних закладів для підготовки вчителів-філологів. Цю функцію здебільшого самостійно виконували загальноосвітні заклади. Педагогічні кадри готували з учнів, які мали хист і бажання до вчительської справи. Називали таких учнів „молодиками”. Процес педагогічної підготовки відбувався у такий спосіб. Здібні до вчителювання учні залишалися при школі, були помічниками вчителів, священників і поступово, у ході педагогічної практики та постійної самоосвіти, набували необхідних для викладання науки знань та педагогічної майстерності. Багато вчителів парафіяльних шкіл, домашніх наставників та мандрівних учителів були студентами-бурсаками, вихованцями духовних шкіл, освіченими козаками, хоча належної фахової освіти й не мали.

Аналіз історичних джерел з теми дослідження показав, що до початків

організації педагогічної освіти правомірно віднести найстаріший університет на території України – Львівський, заснований 1661р. на базі Львівської єзуїтської школи-колегії за сприяння польського короля Яна Казимира. Саме у Львівському університеті вперше було створено належні умови для здобуття гуманітарної філологічної педагогічної освіти. Мови викладання у Львівському університеті були німецька і латинська. У 1787р. при Львівському університеті було відкрито так званий руський інститут, куди могли вступати українці без знання латинської мови. У „*Studium ruthenum*” одразу було прийнято 44 вихованця, ректором було призначено А.Ангелловича, серед українських професорів були Петро Лодій, Іван Земанчик. На жаль, як підтверджують опрацьовані в ході наукового пошуку історичні матеріали, рівень філологічної освіти в „*Studium ruthenum*” був невисокий з ряду причин: по-перше, церковнослов'янська мова, яка істотно відрізнялася від живої української мови, була незрозумілою для багатьох студентів, чим ускладнювала навчальний процес; по-друге, деякі професори не мали дозволу викладати українською, тому продовжували викладати польською мовою (наприклад, клас богослов'я); по-третє, студенти і професори „*Studium ruthenum*” не могли користуватися університетськими академічними привілеями [5]. Руський інститут проіснував до 1809 р.

У ході вивчення історико-педагогічних джерел, присвячених історії функціонування Львівського університету, встановлено, що ідея підготовки вчителів-філологів практично розроблялася на філологічному факультеті Львівського університету, у Києво-Могилянській академії та колегіумах – осередках духовної та гуманітарної освіти.

Чернігівський колегіум, заснований 1700 р., не мав суто станового церковного характеру. Навчання відбувалося слов'янською, латинською і польською мовами. Вивчення латинської мови передбачалося у класах граматики і синтаксеми. Учні виконували практичні класні й домашні справи перекладів з латинської мови на церковнослов'янську і навпаки [4]. Таким чином, можна стверджувати, що філологічна підготовка в Чернігівському

колегіумі була організована за традиційною методикою латино-польських єзуїтських шкіл. Педагогічні знання учні могли здобути за бажанням через наставництво та практику викладацької діяльності. Основний акцент у філологічній освіті майбутніх учителів робився на постійну самоосвіту і мовну практику.

Література

1. Пастернак С. Із історії освітнього руху на Україні за часів революції 1917 - 1919 рр. - Київ: Прогрес, 1920. - 76 с.
2. Дорошенко Д. Історія України 1917-1923 рр. - Ужгород, 1930. - Т. 1. - 400 с.
3. Сірополко С. Історія освіти в Україні. - Львів: Афіша, 2001. – 664 с.
4. Русова С.Ф. До сучасного становища народного учителя// Світло. - 1911.- №6.- С.36.
5. Исторический обзор деятельности Министерства Народного Просвещения 1802-1902 гг. /Сост. С.В. Рождественский. - С.- Пб.: Изд-во МНП, 1902.-776 с.